

СЯРЭДНЯЯ СПЕЦЫЯЛЬНАЯ АДУКАЦЫЯ Ё СІСТЭМЕ НАРОДНАЙ АСВЕТЫ САВЕЦКАЙ БЕЛАРУСІ 20-Х ГГ. ХХ СТ.

З усталяваннем савецкай улады на тэрыторыі Беларусі паўстала пытанне аб рэарганізацыі сістэмы народнай адукацыі. Савецкае кіраўніцтва ставіла задачу падрыхтоўкі кадраў для народнай гаспадаркі і адукацыі ў кароткія тэрміны, і перавыхавання працоўных мас у духу сацыялізму. Савецкім урадам у 1917—1920 гг. прынята звыш 50 дэкрэтаў, пастаноў, палажэнняў па пытаннях асветы. Яны былі накіраваны на ліквідацыю саслоўных, веравызнальных, нацыянальных і іншых прывілеяў і абмежаванняў у галіне народнай адукацыі. Узяты кіраўніцтвам Савецкай краіны курс на ліквідацыю культурнай і эканамічнай адсталасці патрабаваў стварэння дасканалай сістэмы народнай асветы. Адным з галоўных яе элементаў стала сярэдняя спецыяльная адукацыя.

Сістэма сярэдняй спецыяльнай адукацыі, якая існавала пры царскай уладзе, была прадстаўлена на Беларусі двума сельскагаспадарчымі навучальнымі ўстановамі, 12-ю камерцыйнымі вучылішчамі, 3-я мужчынскімі і 4-я жаночымі настаўніцкімі семінарыямі [6, с. 14]. Многія з іх працягвалі працаваць у савецкі час, стаўшы асновай для прафесійных ці агульнаадукацыйных школ. Напрыклад, Горы-Горыцкая земляробчая школа і Горы-Горацкае зямельна-агранамічнае вучылішча былі аднымі з лепшых у Расійскай імперыі і ў паслярэвалюцыйны час. На іх базе была заснавана ВНУ — сельскагаспадарчая акадэмія.

У снежні — студзені 1917 — 1918 гг. былі ўтвораны аддзелы народнай адукацыі ў складзе губернскіх і ўездных Саветаў Віцебскай, Магілёўскай і Мінскай губерняў. У ліку першых мерапрыемстваў аддзелаў народнай адукацыі Беларусі было адзяленне царквы ад школы. 28 студзеня 1918 г. Мінскі Савет рабочых і салдацкіх дэпутатаў аб'явіў, што ўсе царкоўныя, приходскія, манастырскія дамы і маёмасць усіх веравызнанняў адыходзяць да Мінскага Савета рабочых і салдацкіх дэпутатаў [3, с. 60—61]

Гаспадарчае і культурнае будаўніцтва ў рэспубліцы патрабавала вялікай колькасці спецыялістаў. Невялікая колькасць ВНУ, працяглы тэрмін навучання ў іх, не маглі нават часткова задаволяць патрэбы гаспадаркі ў кадрах асабліва ў аднаўленчы перыяд, калі ВНУ толькі ствараліся.

У сувязі з аднаўленнем і далейшым развіццём гаспадаркі ўсё больш адчувалася патрэба ў спецыялістах сярэдняй кваліфікацыі. Асноўным тыпам сярэдняй спецыяльнай школы стаў тэхнікум.

На спецыяльным пасяджэнні ЦК кампартыі ў снежні 1920 г. было абмеркавана пытанне аб сярэдняй спецыяльнай адукацыі, вызначаны працягласць навучання ў тэхнікумах, узрост навучэнцаў, аб'ём ведаў, якімі павінны валодаць выпускнікі. У прынятай рэзалюцыі адзначалася, што «надо ствараць тэхнікумы возможна энергичнее, где только есть достаточные кадры преподавателей и необходимое оборудование» [5, с. 366].

Тэхнікумы, як новы тып сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, упершыню з'явіліся на Беларусі ў 1919—1920 гг. Створанае яшчэ да рэвалюцыі Мінскае палітэхнічнае вучылішча рашэннем Наркамсветы БССР ад 25 лютага 1919 г. было пераўтворана ў Беларускае дзяржаўнае палітэхнікум. Ён падпарадкоўваўся Галоўпрафадукацыі РСФСР і ўвайшоў у сістэму навучальных устаноў прафгхадукацыі. Ствараўся ён у цяжкіх умовах іншаземнай інтэрвенцыі, грамадзянскай вайны і гаспадарчай разрухі. У тэхнікуме створаны аддзяленні: падрыхтоўчае, механічнае інжынерна-будаўнічае, хімічнае, электратэхнічнае [3, с. 175]. У сувязі з акупацыяй Мінска польскімі войскамі палітэхнікум не паспеў разгарнуць сваю працу. Толькі пасля яго вызвалення была працягнута праца па яго арганізацыі.

16-га ліпеня калегія Галоўпрафадукацыі зацвердзіла «Палажэнне аб тэхнікумах». У ім паведамлялася «Тэхнікумы есть специальные учебные заведения, имеющие целью: сообщением специальных технических знаний в определенной специальности лицам, прошедшим не менее 2-х лет обучения в школе 2-й ступени или получившим соответствующую подготовку, а также рабочим, которые могут по своему развитию следовать за курсом. Обучение в техникумах бесплатное» [3, с. 175].

У канцы верасня 1920 г. ў палітэхнікуме пачаліся заняткі на шасці аддзяленнях: інжынерна-будаўнічым, механічным, культурна-тэхнічным, сельскагаспадарчым з чатырохгадовым тэрмінам навучання. Пры тэхнікуме былі арганізаваны падрыхтоўчае аддзяленне і землеўпарадкавальныя курсы. На падрыхтоўчае аддзяленне прымаліся асобы з адукацыяй не ніжэй за вышэйшае пачатковае вучылішча, а на першы курс — асобы з сярэдняй адукацыяй ці з адпаведнай групы школы другой ступені. У адпаведнасці з Палажэннем аб тэхнікумах яго вучні павінны былі праходзіць двухгадовую вытворчую практыку, а затым атрымліваць званне інжынераў-практыкаў па той ці іншай спецыяльнасці, неабходнасць у якой, як падкрэслівалася ў Палажэнні, была вельмі вялікай для справы аднаўлення вытворчых сіл разбуранай вайной і акупацыяй Беларусі. У 1920 г. тэхнікуме вучылася 352 чалавекі і працавала 46 выкладчыкаў.

9 снежня 1920 г. Мінскі дзяржаўнае палітэхнікум быў пераўтвораны ў вышэйшую навучальную ўстанову — Беларускае палітэхнічнае інстытут.

30 мая 1919 г. Мінскі губернскае адзел народнай адукацыі прыняў рашэнне аб арганізацыі ў Бабруйскае тэхнікума з чатырохгадовым тэрмінам навучання. Практычнаму ажыццяўленню гэтага рашэння перашкоділа акупацыя часткі тэрыторыі Беларусі польскімі войскамі летам 1919 г. І толькі ўвосень 1920 г. пасля выгнання акупантаў была завершана яго арганізацыя.

У другой палове 1920 г. адкрываецца палітэхнікум у Слуцку. Школьны савет яго паведамляў у Наркамсветы, што на 14 снежня 1920 г. у тэхнікуме функцыянуе інжынерна-будаўнічае аддзяленне, якое аб'ядноўвае архітэктурны і дарожна-будаўнічы факультэты. На ім вучылася 160 чалавек. Таксама паведамлялася, што «у выпадку прыцягнення да працы

ў тэхнікум вялікай колькасці педагагічных сіл плануецца адкрыць у ім механічнае адзяленне [3, с. 178].

У другой палове 1920 г. пачалася праца па арганізацыі сельскагаспадарчага тэхнікума ў Мар'інай Гоцы і педтэхнікума ў Ігумене, прамыслова-эканамічнай школы ў Мінску [7, с. 110].

3 1920 г. разгортваецца сетка індустрыяльных, сельска-гаспадарчых, медыцынскіх, педагагічных і мастацкіх тэхнікумаў. Іх непасрэдная задача — падрыхтоўка і выхаванне спецыяліста з закончанай сярэдняй кваліфікацыяй, які мог бы кіраваць працай у пэўнай галіне спецыяльнасці і сваёй дзейнасцю накіроўваць савецкую гаспадарку і будаўніцтва па сацыялістычным шляху [1, с. 15]. Камісар Народнай асветы БССР А. Баліцкі на старонках часопіса «Асвета» даў азначэнне тэхнікуму як навучальнай установе і вызначыў задачы, якія стаяць перад ім. Зыходзячы з гэтага, навучальная ўстанова павінна даць сваім студэнтам: усебаковыя веды па спецыяльным дысцыплінам у адпаведнасці з канкрэтнай мэтай установы таго ці іншага тэхнікума; метадычна-правільныя прыёмы той вытворчай працы, якая неабходна для будучага тэхніка; дасканаласць практычнае знаёмства з прадметам сваёй спецыяльнасці, шырокую арыенціроўку ў адпаведнай галіне тэхнікі, культуры або савецкага будаўніцтва, належнае палітвыхаванне [1, с. 15].

Выкананне вучэбных планаў і праграм у тэхнікумах адбывалася ў цеснай сувязі з практыкай па спецыялізацыі ўстановы.

У тэхнікумы паступала моладзь з 15 гадоў, якая скончыла сямігадовыя школы, школы сялянскай моладзі, альбо школы палітасветы, аднолькавыя па сваіх праграмах з сямігодкамі.

Тэхнікумы мелі цесную сувязь з вышэйшымі навучальнымі ўстановамі. Студэнты, скончыўшыя тэхнікумы і пасля 2-х гадовага практычнага стажу, набывалі правы паступлення на другі курс вышэйшай навучальнай установы на другі курс па сваёй спецыяльнасці і на першы курс іншай.

Тэхнікумы не з'яўляліся ўстановамі масавага характару, лік іх і спецыялізацыя вызначаліся ў адпаведнасці з запатрабаваннямі гаспадаркі, культуры і савецкага будаўніцтва.

Такім чынам, у рэспубліцы ў 20—30 гг. XX ст. склаўся якасна новы тып сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў — тэхнікумы. Ужо у першы год, пасля выгнання польскіх войск, у Беларусі працавала 26 навучальных устаноў гэтага тыпу з колькасцю навучэнцаў у іх 4163 чалавек, што ў 5 разоў больш, чым у 1914 г. [2, с. 730] Характэрнай асаблівасцю развіцця сярэдняй спецыяльнай адукацыі ў аднаўленчы перыяд было ўзмацненне матэрыяльнай базы навучальных устаноў, больш поўнае ўзгадненне профілю падрыхтоўкі спецыялістаў з патрэбамі народнай гаспадаркі, удасканалення вучэбных планаў і праграм, павышэнне ўзроўню выкладання.

Тэхнікумы, створаныя ў аднаўленчы перыяд, з'явіліся базай для далейшага развіцця сярэдняй спецыяльнай адукацыі ў гады індустрыялізацыі і першых пяцігодак. Паводле даных на 1 студзеня 1931 г. у Беларусі працавала 58 тэхнікумаў, у тым ліку 8 індустрыяльных, 9 сельскагаспадарчых, 7 будаўнічых, 6 транспарту і сувязі, 3 лясной гаспадаркі. Колькасць навучэнцаў дасягнула 11249 чалавек [4, с. 32].

У 20-я гады XX ст. захаваліся некаторыя элементы сістэмы адукацыі дарэвалюцыйнага часу. У развіцці сярэдняй спецыяльнай адукацыі, нягледзячы на адрозненне ў асноўных падыходах, метадах, усё ж такі наглядалася пэўная пераемнасць. Савецкая ўлада ўводзіла крайні практыцызм пры стварэнні сістэмы народнай адукацыі: навучанне і выхаванне падрастаючага пакалення было цесна звязана з жыццём, каб дарослае насельніцтва магло спалучаць сваю вытворчую дзейнасць з працягам вучобы. У аснову савецкай сістэмы народнай адукацыі былі пакладзены неперарыўнасць, пераемнасць і ўзаемасувязь усіх звянаў выхавання і навучання — ад дашкольнага да вышэйшага.

Літаратура

1. Баліцкі А. Сістэма народнай асветы ў Беларускай ССР // Асвета. 1927. № 3.
2. БССР. Эканамічна-статыстычны даведнік. Мн., 1931.
3. Каменская Н. В. Становление народного образования в Белоруссии (1917—1920 гг.). Мн., 1980.
4. Культурное строительство в БССР. Мн., 1940.
5. Народное образование в СССР. М., 1969.
6. Новик Н. Е. Профессиональное образование в Белоруссии во второй половине XIX — начале XX века. Дис. ... канд. ист. наук. Мн., 1998.
7. Школа и культура Советской Белоруссии. Мн., 1921. № 1—2.